

KEREM İLE ASLI HİKÂYESİNDE KRONOTOP

Hüseyin ÖZDEMİR*

ÖZET

Halk hikâyeleri toplumun hafızasında her zaman canlılığını koruyan, devamlılığını sözlü ve yazılı kültür içerisinde geliştirerek koruyan türlerin başında gelir. Türk halk hikâyeciliği edebiyatımızda XVI. yüzyıldan itibaren âşıklık geleneğiyle birlikte görülmeye başlar. Halk hikâyelerinin konusunu aşk ve kahramanlık oluşturmaktadır. Kahramanın başından geçen olaylar gerçek bir yaşamdan alınmış olsa dahi edebi metne taşınırken kurgusal bir düzenlemeye tabi tutulur. Bu kurgusal düzende edebi metni oluşturan zaman ve mekân önemli bir yer tutar. Her ne kadar halk hikâyelerinde mekân ve zaman gerçek hayattan alınmış olsa da edebi metin içerisinde salt zaman ve mekân anlamı barındırmasının dışında geçmişten gelen değerleri taşıması, metnin olay örgüsünde çatışma noktalarını oluşturması bakımından önem taşır. Halk hikâyeleri anlatı geleneğimiz içerisinde destandan romana geçişte önemli bir aşamadır.

Türk edebiyatında Kerem ile Aslı hikâyesi, gerek Anadolu’da gerekse diğer Türk boyları içerisinde oldukça sevilen, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bir halk hikâyesidir. Bu aşk hikâyesi teşekkülünden itibaren günümüze kadar hem sözlü hem yazılı edebiyatımızda anlatıla gelmiştir. Eser çeşitli yönlerden yüzyıllar boyunca edebiyatımızın her alanında etkili olmuştur. Hikâyenin günümüzdeki canlılığını koruması aşk gibi evrensel bir değeri taşıyor olmasında yatmaktadır. Zaman – uzam birlikteliğinden hareketle kurgu sağlam bir zemine oturtulmuştur. Bu nedenle zaman ve mekân birlikteliği eserin geçmişten günümüze taşınmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu makalede; Kerem ile Aslı hikâyesinde yer alan zaman ve mekân birlikteliği Rus dil bilimci Mihail Bahtin’in kronotop (zaman uzam) kuramına göre incelenmiştir. Gerçekte yaşanmış ya da gerçekten esinlenmiş bir olay ya da durumun sanatsal metne aktarımında zaman ve mekânın birlikteliği işlevsel bir görev üstlenmektedir. Eserin üretildiği toplumda yer alan sosyal ve kültürel hayat yine kronotoplar aracılığıyla metinde yer alır. Bu bakımdan gerçek bir hayattan alınarak sanatsal bir forma dönüşen Kerem ile Aslı hikâyesinde zaman ve mekân metnin gerçeklik algısında ve olay örgüsünde temel işleve sahiptir.

Makalede kronotop kuramının edebi metindeki anlamı ve işlevi Mihail Bahtin’in çizdiği çerçevede açıklanmıştır. Kronotop türleri ve türlerin özellikleri ve metindeki işlevlerine değinilmiştir. Daha sonrasında Kerem ile Aslı hikâyesindeki zaman mekân birlikteliği açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda Mihail Bahtin’in tasnifine uygun olarak eserde “karşılaşma”, “yol” zaman uzamlarının varlığı ve bu kronotopların işlevleri belirlenmiştir. Ayrıca eserin kendine has olarak “bahçe”, “kahvehane” ve “turna” kronotoplarının varlığı ve eserin olay örgüsü içerisindeki işlevleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kerem ile Aslı Hikâyesi, Mihail Bahtin, kronotop, zaman, mekân.

CHRONOTOPE IN THE STORY OF KEREM AND ASLI

ABSTRACT

Folk tales are at the forefront of the genres that always keep their vitality in the memory of the society, and that keep their continuity by developing them in oral and written culture. Turkish folk story has begun to appear in our literature with the tradition of minstrelsy since the 16th century. The themes of folk tales are made up of love and heroism. Even if the events of the hero are taken from a real life, they are subjected to a fictional arrangement while being transferred to the literary text. In this fictional order, time and space that make up the literary text have an important place. Even though space and time are taken

* Doktora Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
e-posta: ozdmrhsyn40@gmail.com

from real life in folk tales, it is important that they carry values from the past, forming conflict points in the plot of the text in addition to having only the meaning of time and space in the literary text. Folk tales are an important stage in the transition from epic to novel in our narrative tradition.

The story of Kerem and Aslı in Turkish literature is a popular folk tale spread over a wide geography, both in Anatolia and other Turkish tribes. This love story has been told in both oral and written literature since its formation. The current vitality of the story lies in the fact that it bears a universal value such as love. Having derived from time-space unity, the plot has been based on a solid ground. The work has been influential in all aspects of our literature for centuries in various aspects. For this reason, the unity of time and space has an important function in carrying the work from the past to the present. In this article, the coexistence of time and space in the story of Kerem and Aslı has been examined according to the chronotope (time-space) theory of the Russian linguist Mihail Bahtin. The unity of time and space undertakes a functional task in the transfer of an event or situation that has actually happened or really inspired to the artistic text. The social and cultural life in the society in which the work was produced is also included in the text through chronotopes. In this respect, in the story of Kerem and Aslı, which is taken from a real-life and transformed into an artistic form, time and space have a basic function in the real perception of the text and the plot.

In the article, the meaning and function of the chronotope theory in the literary text is explained within the framework drawn by Mihail Bahtin. Types of chronotopes and their features and functions in the text are mentioned. Afterwards, the time and space coexistence in the story of Kerem and Aslı was tried to be explained. In our study, in accordance with the classification of Mihail Bahtin. In addition, the existence of the "garden", "coffee house" and "crane" chronotopes that are unique to the work and their functions in the plot have been tried to be determined.

Keywords: The Story of Kerem and Aslı, Mihail Bahtin, chronotope, time, space.

Giriş

Edebi metni oluşturan kişiler ve bunların içerisinde bulunduğu olayları anlamlandıran asıl olgunun eserde yer alan zaman ve mekân unsurları olduğu söylenebilir. Edebi eserde kişilerin deneyimlediği olaylar ancak zaman ve mekân üzerine oturtularak bir anlam oluşturur. Zaman ve mekândan bağımsız, bağlantısı kopuk bir kişi ve olaylar dizisi anlamsal olarak bir boşlukta yer alarak gerçekçilikten uzaklaşır. Gerçeklik algısından uzak metnin inandırıcılığını kaybettiği söylenebilir. Anlatma esasına bağlı metinlerde yer alan zaman ve mekânlar soyut birer kavram olmanın ötesinde birleşerek kavramlar arası bütünlüğü oluşturur. Bu birliktelik üzerine inşa edilen olay örgüsü somut bir görünüm kazanır. Edebi eserde somutlaşan olaylar anlamsal bütünlüğü sağlar.

Bu makalede, sözlü geleneğe ait Kerem ile Aslı halk hikâyesinin yazıya aktarılmış metni üzerinde kronotop kavramı incelenecektir. Bu metin Ankara Millî Kütüphane’de 398.21 kayıtlı, H. 1269-1272 tarihini taşıyan cönkün 27b-61a varakları arasında bulunan ve Ali Duymaz tarafından hazırlanan “Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma” adlı eserde yayımlanan metindir. Özellikle anlatıcı, bağlam ve dinleyicinin etkisi olan sözlü anlatıların yazıya geçirilmelerinde kronotop kavramı dikkat çekici bir hal kazanmaktadır. Kerem ile Aslı hikâyesi, halk edebiyatının en önemli örnekleri arasında yer almakla birlikte yazılı ve ikincil sözlü kültür bağlamlarına ait hikâyelerde de dikkat çekmektedir. XVI. yüzyılda oluşan halk hikâyesinin farklı dönemlerde tespit edilmiş birçok sözlü ve yazma varyantları vardır. Bu varyantlar çeşitli yönlerden birçok araştırmaya konu olmuştur. “Kerem ile Aslı hikâyesi gerek Anadolu’da, gerekse diğer

Türk boyları ile Ermeniler arasında çok sevilen bir halk hikâyesidir. Bu sebeple yazma, matbu ve sözlü varyantları geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Tabii ki hikâyemiz coğrafi yayılışı dolayısıyla mahalli farklılaşmaya, yani varyantlaşmaya uğramıştır” (Duymaz 2001: 5). Araştırmalar Kerem ile Aslı hikâyesinin motif, yapı, içerik bakımından büyük bir değer taşıdığını göstermektedir. Kerem ile Aslı hikâyesinin günümüzde canlılığını korumasında eserin aşk gibi evrensel bir değeri barındırması ilk akla gelendir. Eserin edebiyatımızın en sevilen ve bilinen halk hikâyelerinden biri olmasını sağlayan unsurlardan biri de hikâyenin zaman ve mekân birlikteliğinden hareketle olay ve kişilerin sağlam bir zemine oturtularak oluşturduğu kurgusunun etkisi vardır. Bu nedenle Kerem ile Aslı hikâyesinde zaman ve mekân birlikteliği eserin geçmişten günümüze taşınmasında dikkat çekmektedir. Oluştugu sözlü kültür ortamından itibaren yazılı ve ikincil sözlü kültür ortamlarında da canlılığını koruyan bu halk hikâyesinde kronotopların işlevselliği göze çarpmaktadır. Bu bakımından eserde yer alan kronotopların tespit edilmesi ve işlevlerinin belirlenmesinin metnin anlam dünyasına katkı sağlayacaktır. Halk hikâyeleri edebi metinler içerisinde oluşumu itibarıyla tarihi bir yapıya sahipken günümüzde dahi sözlü ve yazılı kültür içerisinde canlılığını korumaktadır. Kerem ile Aslı hikâyesindeki kronotopların tespiti metnin dinamizminin açıklanmasına yardımcı olacaktır. Hikâyede yer alan kronotopların belirlenmesi hikâyenin anlatı özellikleri ve geleneksel yapısının çözümlenmesine katkı sunacaktır. Sözlü kültür içerisinde yer alan gerçek bir halk hikâyesinden metne geçirilen Kerem ile Aslı hikâyesinde zaman ve mekân ilişkisinin incelendiği bu çalışmada kronotop kuramı esas alınmıştır.

Kerem ile Aslı hikâyesi kronotop kavramı üzerinden değerlendirilmeden önce kısaca kronotop kavramını hatırlamak yerinde olacaktır

Kronotop Kavramı

Mihail Bahtin'in anlatı türleri incelemesine yönelik kuramsal çerçevesini oluşturduğu kronotop kavramı zaman ve mekânın birlikteliğini ifade eder. Kronotop kelimesi Yunanca Kronos (zaman) ve topos (yer) kelimelerinden oluşmaktadır. Bahtin bu kavramı Einstein'in görelilik teorisinden ödünç alarak geliştirmiştir (Bahtin 2002: 9-10). Bahtin zaman ve mekân kavramlarını birbirinden bağımsız birer anlatı unsuru olarak değil zaman ve mekânın birlikteliği ile anlatıda oluşan düğüm noktaları olarak tanımlar. Bahtin kronotop kavramını şu şekilde açıklamaktadır; “*Edebiyatta sanatsal olarak ifade edilen zamansal ve mekânsal ilişkilerin için bağlantılılığına kronotop adını vereceğiz.*” (Bahtin 2001: 315). Bahtin'in kronotop kavramı anlatıda zaman ve mekânın sanatsal olarak anlatıcı tarafından yeniden üretilmesini ifade eder. Anlatıda gerçekleşen eylemin belirli bir zamanda ve mekânda geçmesi anlatının somutlaşmasını ve gerçekçiliğini sağlar. Bu bakımdan edebiyatta edebi eserin somutluğu ve anlatıcının kurgusunun eser ve okuyucu tarafından anlamlandırılması için temel unsur kronotop kavramıdır. Anlatıda belirtilen olayın ya da durumun zamansal ve mekânsal olarak bir bütünlük içinde verilmesi anlatıda anlamsal bütünlüğü sağlayan en önemli unsurdur. Bahtin romanda yer alan kronotopların olayların merkezini ve düğüm noktalarını oluşturduğunu ve anlatıyı biçimlendiren ana unsur olduğunu belirtir (Bahtin 2001: 324). Anlatıda belirtilen olayların somutlaşması ve anlamlandırılması zaman-mekânın aracılığıyla oluşmaktadır.

Anlatıda aktarılan olay ve olguların kaynağının anlatının dışındaki gerçek hayattan alındığı düşünülecek olursa öykünülen ya da esinlenen olaylar anlatıya zaman-

mekânlar vasıtasıyla geçer. Anlatı sadece yazarın hayal dünyasında kurgulanmış birer kurmaca metin değildir. Yazar anlatıda aktardığı olayları dış gerçeklikten esinlenerek kurgular. Bu bakımdan anlatı dış gerçeklikte var olan zamansal ve mekânsal anlamı bünyesinde barındırır. Dış dünya gerçek hayat anlatının oluşum zeminini oluşturur. Anlatıyı oluşturan bu zemin belirli zamanda ve belirli bir mekânda sosyal ve kültürel hayatın izleri anlatıda kronotoplar sayesinde şekillenir. Anlatıcının edebi metinde kurguladığı olay bir zaman ve mekânda gerçekleşerek somutlaşır. Zaman ve mekân anlatıda bir arada bulunan farklı birer disiplin olarak değil, zaman ve mekânın birleşerek oluşturduğu ortak anlamı ifade etmektedir. Zaman unsuru anlatıda mekân unsuru ile birleşerek görünür hale gelir. Mekân ise zaman kavramı ile birleşerek maddi olarak var olan bir mekân olmaktan çıkarak zamanın sağladığı kültürel, felsefi, sosyal anlamları barındıran bir mekân olur. Böylece kronotop edebi metinde anlatılan olayların zamansal ve mekânsal bütünlüğünü sağlayarak anlatıda aktarılanların somutlaşmasını sağlar. Romanın tüm soyut unsurları kronotop aracılığıyla hayat bulur ve gerçek algısı oluşturur (Bahtin 2001: 315-319).

Kronotop kendi içerisinde sınırsız alt kronotoplar barındırabilir. Bunda yazarın kronotop kavramına yüklediği işlevin ve kronotop kavramına bakışının etkisi vardır. Bahtin, bir romanda bulunan kronotopların birbiriyle diyalojik bir ilişki içinde olduğunu şu sözlerle ifade eder: “*Zaman-uzamlar karşılıklı olarak kapsayıcıdır; bir arada var olur, iç içe geçebilir, birbirlerinin yerini alabilir ya da birbirlerine ters düşebilirler; birbirleriyle çelişir, çatışır veya kendilerini daha da karmaşık etkileşimlerin içinde de bulabilirler.*” (Bahtin 2001: 326) Romanda yer alan kronotoplar ve kronotopların kesişmesi basit bir ilişki içerisinde değil karmaşık bir ilişki içerisinde yer alır.

Bir anlatı türü olarak romanı oluşturan kişiler ve bunların içerisinde bulunduğu olayları anlamlandıran asıl olgu romanda yer alan zaman ve mekân unsurlarıdır. Romandaki kişilerin deneyimlediği olaylar ancak zaman-mekân üzerine oturtularak bir anlam oluşturur. Zaman-mekândan bağımsız bağlantısı kopuk bir kişi ve olaylar dizisi anlamsal olarak bir boşlukta yer alır. Kronotopik zemine oturtulmayan kişi ve olaylar gerçekçiliğini oluşturamaz. Gerçeklik algısından uzak roman ise inandırıcılığını kaybedebilir. Metinde yer alan zaman ve mekânlar soyut birer kavram olmanın ötesinde kavramlar arası bütünlüğünü oluşturmuş zaman-uzamlar ile bir topluma ait belli bir dönemdeki tarihi (zamansal) ve coğrafi(mekânsal) bağın oluşturduğu kültürel ve sosyal yapıyı oluşturması bakımından öznelidir. Romanda yer alan kronotopların zamansal ve mekânsal olarak anlamlarının her dönemde farklı olarak değerlendirilmesi bir romanın anlaşılır olması için eserin zaman-mekân unsurlarının romanı oluşturan sosyal ve kültürel açıdan incelenmesini gerektirir.

Romanda roman kişilerinin başından geçen olayların belirli zaman-mekânlar üzerinden aktarıldığı görülür. Bu kronotopların bir kısmında zamansallık ağır basarken bir kısmında ise mekânsal unsurların ağır bastığı görülmektedir. Fakat anlamı oluşturan zaman-mekân olarak oluşturdukları organik bağdır. Bahtin’in roman örnekleri üzerinden ele aldığı kronotoplar şunlardır; “yol-karşılaşma kronotopu”, “taşra kasabası kronotopu”, “şato(köşk-konak-yalı) kronotopu”, “misafir odası-salon kronotopu”, “eşik kronotopu” (Bahtin 2001: 316-325). Bahtin’in verdiği kronotoplar dışında her eserde farklı kronotoplar yer alabilir. Bu konuda Mihail Bahtin; “*Buraya kadar, yalnızca belli başlı zaman-uzamlardan, en temel ve en yaygın olanlarından söz ettik. Ama bu tür zaman-*

uzamların her biri, kendi içinde sınırsız sayıda küçük zaman-uzamlar barındırabilir; aslında, daha önce belirttiğimiz üzere, herhangi bir motif kendine ait özel bir zaman-uzama da sahip olabilir.” diyerek metinlerde farklı kronotopların da olabileceğini belirtir (Bahtin 2001: 326). Bu kronotoplardan farklı olarak Senem Gezeroğlu mevcut kronotoplara ek olarak “meydan kronotopu”, “kapı kronotopu”, “köşe kronotopu”, “dolap-çekmece-sandık kronotopu”, “bodrum-mahzen-tavan arası kronotopları”nı tespit eder. (Gezeroğlu 2015: 63-70) Zaman ve mekânın birlikteliğinden oluşan kronotop kavramı Bahtin’in de değindiği üzere sadece burada adı geçen kronotop çeşitlerinden ibaret değildir. Her yazar romanında anlattığı olayların geçtiği zemin olarak kendine özgü kronotoplar meydana getirebilir.

Görüldüğü üzere Mihail Bahtin kronotop kuramını incelediği romanlar üzerinden oluşturmuştur. Ancak Bahtin’in kronotopların sadece anlatıcının değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin izlerini taşıyan ve toplumsal anlam içerdiğini belirtmesi kronotop kavramının diğer türler için işlevselliğini gösterir. “Bahtin’in kronotopların toplumsal duygu ve değerlerin izlerini taşıyan ve toplumsal olarak anlam içeren bir göstergeye sahip olduğunu ifade etmesi, kuramın sadece yapısal değil, işlevsel olarak da kullanılmasına olanak tanımaktadır. Ancak bu kuramın türleri sınıflandırmak amacıyla kullanılabilmesi, ancak bir kültürdeki anlatımların tamamının olmasa da büyük bir bölümünün kronotop bağlamında incelenmesi sonucunda mümkündür.” (Demir 2018: 215-218). Bütün edebi türler içinden çıktığı toplumun değerlerini eserlerinde yansıtır. Türler içerisinde halk hikâyeleri, kaynağını sözlü kaynaktan alması ve varlığını yazılı kültür ortamı da dâhil toplum hafızasında devam ettirmesi bakımından toplumsal anlam ve değerleri barındıran edebi türlerin başında gelmektedir. Bahtin’in edebî eserler ile kültür arasındaki ilişkilere dair görüşleri dikkate alındığında, Kerem ile Aslı hikâyesinin meydana geldiği kültürel ortamdaki günümüze kadar taşınmasında zaman ve mekân ilişkisinin geçmiş ile geleceği birleştiren yapısı dikkati çeker. Edebi metnin olduğu kültür ortamı ile olan sıkı bağlantısı üzerine yapılan değerlendirmeler incelendiğinde Kerem ile Aslı hikâyesinin kronotop kuramı çerçevesinde incelenmesinin mümkün olduğu görülür.

Kerem ile Aslı Hikâyesi’nde Kronotop

Halk hikâyelerinde anlatı, gerçek bir olaydan hareketle kahramanın başından geçen olaylar ve kahramanın içinde bulunduğu durumu açıklayan şiirlerle nazım nesir birlikteliği üzerine kurgulanmıştır. Eylemi çevreleyen koşullar hakkında ayrıntılı bilgi verilmez. Bu bakımdan hikâyelerin tek bir düzlemde ilerlediği görülür. “*Anlatıda herkesin bir rolü vardır ve fazladan bir karaktere yer verilmez. Hepsi rollerini oynar ve sadece eylemleri nedeniyle dinleyicinin ilgisini çekerler. Bu nedenle folklorda yalnızca bir tek ana karakter vardır. Merkezde bir karakter, onun ve eylemlerinin çevresinde diğer insanlar, kahramanın düşmanları, ona yardım edenler ya da onun koruduğu insanlar yer alır*” (Propp 1998: 38). Halk hikâyelerinde mekânın ayrıntıyla tasvir edilmediği eylem temelinde metnin kurgusuna uygun olarak işlevsel olarak kullanıldığı görülür. “*Eylem, mekânda ve her zaman fiziksel olarak gerçekleştirilir. Diyalogları, açıklamaları ile insan ilişkilerinin karmaşıklığı üzerine kurulan psikolojik romanlara folklorda rastlanmaz. Gerçekçi roman ve kısa romanlardaki mekânla karşılaştırıldığında folklordaki mekân, insan düşüncesi eski biçimlerinden kaynaklandığını söyleyebileceğimiz belli özelliklere sahiptir. Folklor; sadece amprik mekânla ilgilenir. Bu mekânın dışında kalan hiçbir şeye anlatıda yer verilmez.*” (Propp 1998: 38-39). Propp’un da değindiği üzere halk

hikâyelerinde kahramanların başından geçen olayların gerçekleşme yeri olarak bulunan mekânlar eser kahramanı ile birlikte var olur.

Kahramanın başından geçen olaylar ve mekânsal değişimler metinde zamanın ifadesi olarak belirir. Zaman metnin kompozisyonu ve mekânı ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Halk hikâyesinde zaman, mekân ile bütünleşmiştir. Anlatıda zamanın mekân üzerinden aktarıldığı görülür. “*Mekân birliği zaman birliğinden ayrılmaz. Folklor da tıpkı mekân gibi zaman da kesintileri kabul etmez. Kesinti yoktur. Kahramanın eylemi durduğu anda başka bir kişilik ortaya çıkar. Eylem bir kez başlayınca sonuna kadar hızla gelişir. Folklor da genel bir zaman kavramı yoktur. Ampirik mekâna benzer şekilde, günler, tarihler ve yıllar yerine kişilerin eylemleriyle ölçülen ampirik zaman vardır. Ancak bu eylemlere bağlı olarak gerçek bir işlevi vardır. Folklor da eylem asıl olarak mekânda gerçekleştirilir, ama bir düşünce biçimi olarak zaman yoktur*” (Propp,1998:42-43).

Kerem ile Aslı hikâyesi belirli motifler çerçevesinde şekillenen bir aşk hikâyesidir. Kerem ile Aslı hikâyesi geniş bir coğrafyada yüzyıllardır anlatıla gelmiştir. Bunda hikâyenin sözlü kültürümüzün bir ürünü olmasının yanında hikâyenin aşk gibi evrensel bir konuyu yerelden evrensele ulaştıran özgün anlatımının ve sağlam kurgusunun etkisi vardır. Hikâye olduğu kültürel ve sosyal yapının bütün özelliklerini bünyesinde barındırır. Yaşanmış bir olaydan hareketle oluşturulan bu metin geçmiş zamanda yaşanmış olmasına karşın içinde barındırdığı evrensel değerlerle günümüzde de halk arasında anlatılan en önemli halk hikâyelerindendir. Yoğun ve dinamik bir anlatıma sahip olan Kerem ile Aslı hikâyesinde de zaman ve mekân unsurları kahramanın başından geçen olaylar ile bir bütünlük içinde verilir. Bu bütünlük zaman ve mekân unsurlarının metnin zaman-mekân birlikteliğinden hareketle M. Bahtin’in kronotop kuramına göre incelenmesine olanak sağlamaktadır.

Kerem ile Aslı hikâyesinde eserin olay örgüsünü oluşturan zaman mekân birlikteliğinden hareketle birçok kronotopa yer verilmiştir. Bu kronotoplar eserin olay örgüsünü başlatan, yönlendiren, sonuçlandıran ve olaylar arası geçişi sağlayarak akışı sağlayan mahiyettedir. Pertev Naili Boratav, halk hikâyelerinin bir nesilden bir nesile yahut bir bölgeden bir bölgeye geçerken bir hafızadan bir diğerine teslim edildiğini belirtir (Boratav 1984: 137). Bu geçişlerde halk hikâyesi bazı değişikliklere uğrar. Fakat hikâyenin ana yapısı bozulmaz. Kişi ve yer isimleri değişse dahi metnin olay örgüsü bütünlüğünü korur. Olay örgüsünün sağlam yapısında kronotoplar etkilidir.

Eserin kısa özeti şu şekildedir¹: Kerem, Ahlaz şahının oğludur. Aslı'nın babası da bu şahın yanında sarraf olarak çalışmaktadır. Hem şahın hem de keşiş olan sarrafın çocukları yoktur. Kerem'in babasına çocuğu olması için bir su başında karşılaştığı pir elma verir. Ahlaz şahı bu elmayı çocuğu olmayan sarraf ile paylaşır. Kısa bir süre sonra Ahlaz şahının oğlu Kerem ve sarrafın kızı Aslı dünyaya gelir. Kerem ile Aslı'nın aileleri doğumlarından önce onları evlendireceklerine dair sözleşir. Yetişkin olduklarında Kerem ile Aslı nişanlanırlar. Kerem burada saz çalıp söyleme yeteneği de kazanır. Fakat nişandan sonra Aslı'nın annesi, Kerem ile Aslı'nın evliliklerine bir türlü razı olmaz. Bu

¹ Ankara Millî Kütüphane’de 398.21 kayıtlı, H. 1269-1272 tarihini taşıyan cönkün 27b-61a varakları arasında bulunan ve Ali Duymaz tarafından hazırlanan “Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma” adlı eserde yayımlanan metin seçilmiştir. Alıntılar adı geçen eserden yapılmıştır.

durum üzerine Aslı'nın ailesi Aslı'yı da yanlarına alıp kaçarlar. Durumu öğrenen Kerem, Aslı'yı bulmak için yollara düşer. Aslı'nın izinde çıkılan yolculukta Kerem birçok şehir gezer. Her gittiği yerde Aslı'yı sorar. Bu yolculukta Kerem'e Sofu adlı yardımcısı eşlik eder. Kerem, Aslı'yı gördüğü insanlara, dağa, kuşa, suya, canlı ve cansız bütün varlıklara sorar. Yolculuk esnasında Kerem'e uğradığı yerlerde toplumun her kesiminden insanlar yardım eder. Yaşanan birçok olaydan sonra Kerem, Aslı'ya kavuşur. Keşiş, Kerem'in Hâk âşığı olduğunu ispat etmesi üzerine Aslı'yı Kerem'e verir. Ancak Aslı'ya sihirli bir elbise diktirir. Gerdek gecesi sihirli elbisenin düğmelerini çözemeyen Kerem, namaz kılıp dua ettikten sonra sihirli düğmeler açılır ve iki sevgili murada ererler (Duymaz 2001: 255-295).

Karşılaşma Kronotopu

Kerem ile Aslı hikâyesi karşılaşma kronotopu ile başlamaktadır. Kerem'in babası Ahlaz şehrinin beyi olan Ağa Bey sarayının önünde otururken okuldan çıkan çocukları görür. Bu duruma hislenen Ağa Bey'in gönlü daralır (Duymaz 2001: 255) Çocuklar ile karşılaşmanın gerçekleştiği anda zaman adeta donar. Bahtin'in ifade ettiği gibi "karşılaşma kronotopunda zamansallık ağır basar ve ayırt edici özelliği duygu ve değerlerin yüksek yoğunluğudur." (Bahtin, 2001:316). Kurmaca metinde olay örgüsünün düğüm noktalarını oluşturan karşılaşma kronotopu anlatının olay örgüsünü yönlendirici bir etkiye sahiptir. Sözü edilen kronotop aracılığıyla anlatıda yer alan eylemler ve kişiler bir noktada kesişir. Bu durum olay örgüsünün yeni bir olaya başlanmasına zemin hazırlar ya da anlatıda yer alan olayların sonuçlandığı yer olur. Ağa Bey'in karşılaşma kronotopu eserin bütün olay örgüsünün başlangıç noktasını oluşturur. Bey, "bir vakit gurbet yolculuğuna" sebep olarak Kerem ile Aslı'nın doğumlarına dolaylı yönden vesile olur (Duymaz 2001: 255). Kısa bir "an"dan ibaret olan karşılaşma kronotopu metni başlatan ve yönlendiren özelliği ile dikkat çeker. Hikâyede karşımıza çıkan ikinci karşılaşma kronotopunun Kerem'in Erzurum'da çarşı içinde birçok kız arasında Aslı'yı gördüğü andır. Karşılaşmanın şaşkınlığı ile Kerem kendinden geçer ve sazını alarak şiir söylemeye başlar (Duymaz 2001: 269). Burada karşılaşma kronotopunun uzun bir yolculuk boyunca Aslı'ya kavuşamayan Kerem'in yılgınlık içine düşmesini engelleyerek olay örgüsünün devamını sağladığı görülür. Kerem Erzurum'da Aslı'yı görmesinden önce birçok şiirinde sevgilinin izini bulamamaktan, ondan haber alamamaktan yakınmaktadır.

"42a) Hayıf ömrüm gurbet ilde geçirdim
Hasbihalim bildiren yok bilen yok
Gitdi fırsat elde idi kaçırıldım
Garip kaldım güldüren yok gülen yok

Bir haber almadım nazlı yarimden
Çünkü kuruldum ben bu beladan
Çok zamandır haber gelmez sılamdan
Bir haberim getiren yok gelen yok

Elimden aldırıldım nazlı yarimi
Terk eyledim ben anamı atamı
Döge döge gömgök itdim sinemi
Hançer alup deldiren yok delen yok

Sökildi mi karlı dağın karların
Açıldı mı mor zünbilli bağların
Ben Kerem'im ah çeker ağlarım
Çeşmim yaşın sildiren yok silen yok"
(Duymaz 2001: 268)

Kerem ile Aslı'nın karşılaşmalarından bir diğeri Kayseri'de gerçekleşir. Diş çektirme bahanesiyle Aslı'nın bulunduğu konağa giren Kerem Aslı'yı görmek için sağlam dişlerini dahi çektirmeyi göze alır. Bu karşılaşmada Kerem Aslı'yı kendi dinine davet eder (Duymaz 2001: 280-281). Bu karşılaşma Kerem ile Aslı'nın kavuşma

sürecinin başlangıcını oluşturur. Bu bakımdan karşılaştırma kronotopunun olayların sonlanmasını sağlayacak olayları da başlattığı görülür.

Karşılaşma kronotopu eserde ayrıca Kerem'in yolculuğunda birçok canlı ve cansız varlık ile karşılaşmasında görülür. Bu karşılaşmalar Kerem'in duygularını saz ile söylemesine vesileler oluşturur. Aynı zamanda bu karşılaşmalardan elde edilen bilgiler olay örgüsünün akışını şekillendirir. Kerem ile Aslı hikâyesinin olay örgüsünün karşılaştırma kronotopu ile şekillendiği görülür. Olay örgüsünün bütün sürecini ihtiva eden bu kronotop eser boyunca görülen mekân ve zamanların görünür bir şekilde ortaya çıkışına zemin hazırlar.

Yol Kronotopu

Kerem ile Aslı hikâyesinin olay örgüsünün yolculuk boyunca karşılaşmalar üzerine şekillendirildiği görülür. Karşılaştırma kronotopu ile bağlantılı olarak açıklanan yol kronotopu daha kapsamlı bir yapıya sahiptir. Yol kronotopunda duygu ve değerlendirmeler ise karşılaştırma kronotopuna nazaran daha düşüktür. Yol kronotopu anlatıda karşılaşmaların oluşmasına zemin hazırlar. Karşılaştırmalar genellikle yolda gerçekleşir. Bahtin bu kavramı; *“Yol rastlantısal karşılaşmalar için özellikle iyi bir yerdir. Yolda (“anayol”) –tüm toplumsal sınıfların, zümrelerin, dinlerin, milliyetlerin, çağların temsilcileri olan- çok değişik insanların izledikleri uzamsal ve zamansal patikalar, tek bir uzamsal ve zamansal noktada kesişir.”* şeklinde açıklar (Bahtin 2001: 317). Hayatın olağan akışı içerisinde birbiriyle karşılaşma imkânı çok zor olan olay, durum ya da kişiler yol kronotopu vasıtasıyla kurmaca metinde olay örgüsünde birleştirilir. Bu durum toplumsal mesafelerin kaybolmasını, eserde yer alan olay örgüsünün daha karmaşık ve somut bir görünüm kazanmasını sağlar. *“Yolda, insanların yazgılarını ve yaşamlarını tanımlayan uzamsal ve zamansal diziler, bir yandan toplumsal mesafelerin kaybolmasıyla giderek daha karmaşık ve somut bir hal alırken, aynı zamanda birbirleriyle farklı şekillerde bileşirler.”*(Bahtin 2001: 317).

Kerem ile Aslı hikâyesinde karşılaşmalarının çoğunun yolda gerçekleştiği görülür. İlk olarak Ağa Bey okullu çocukları sarayının kapısının önünde yolda görür. Bütün bir hikâyenin başlangıç zamanı yol üzerinden aktarılır. Yol eserde yer alan mekân ve zamanların kesiştiği yerler olarak karşımıza çıkar.

Aslı'ya kavuşmak için çıkılan yolda Kerem dağ, ırmak, ova, turna, çoban, yaşlı bir kadın, bir genç kız ya da Hızır ile karşılaşır. Tesadüfi gerçekleşen bu karşılaşmalar hikâyenin olay örgüsünü şekillendirir. Aynı zamanda bunlar Aslı'ya söylenen aşk şiirlerinin kurgusunda da yer alır. Kerem Aslı'ya olan aşkını yolda karşılaştıklarına anlatır ve bu durum Aslı'ya olan aşkının derecesinin somut olarak görünmesine yardımcı olur.

Yol kronotopu Kerem ile Aslı hikâyesinin bütün zamanını barındırmaktadır. Yolun ilerleyişi hikâyede zamanın aktığını göstermektedir. Yol aktıkça zaman da ilerler ve hikâyenin olay örgüsünde mekân ve zaman bütünleşir. Yolda takvimsel bir zaman yoktur. Zaman aylara, haftalara, günlere bölünmemiştir. Zaman kimi zaman dağın geçit vermez karında, kimi zaman ağaçların yeşeren yapraklarında, kimi zaman turnanın gökyüzünde süzülüşünde akmaktadır. Bütün bu zaman ise yolun akışı içerisinde.

Çıkılan yolculuk üzerinden Kerem'in yaşam seyri, içinde bulunduğu topluluğun farklı kesimlerinin hayat şartları ve bir topluluğun sosyal ve kültürel yaşantısı yol

kronotopu üzerinden bir akış içerisinde gösterilir. Yol somut bir yolculuğun gösterilmesini sağlayarak anlatıda gerçekçiliğe katkı sağlar. Örneğin Erzurum'da genç kızların hamamdan çıkışı ya da Aşkâr Obası'nda gerçekleşen Türkmen düğünü Kerem'in yol kronotopu ile hikâyeye dâhil edilen sosyal olaylardır.

Eser boyunca yol, zaman ve mekân birlikteliğini sağlarken aynı zamanda Kerem'in duygu ve düşüncelerinin açıklayıcısı olur. Kerem'in Aslı'ya olan aşkı, amacı, karşılaştığı engeller, umudu, umutsuzluğu hep yol kronotopu ile anlam kazanır. Örneğin akarsu başında kızlara söylediği şiirde Kerem yolun kendisi için anlamını şöyle ifade eder;

*“Geldim ise yatmam geçer giderim
Kondum ise durmam giderim
Yanıklyım bir sudur içer giderim
Bir içim su virin göl sizin olsun*

*(34b) Ben içem mest olam istemem meze
Yari bulsam gerek ben geze geze
Benim bir gülüm tazedem taze
Bu yazıda yanan güller hep sizin olsun”*(Duymaz 2001: 261).

Aslı'nın ailesinin Ahlaz'dan kaçışından Kerem ile Aslı'nın hikâyesinin sonunda kavuşmalarına dek geçen yedi yıllık süre hikâyede yol kronotopu ile aktarılır. Yol karşılaşılan bütün mekânları ve geçen süreyi bünyesinde bütünleştirerek eserde kilit kronotop olarak yer alır.

Kahvehane kronotopu

Karşılaşma kronotopundan hareketle oluşturulan zaman uzamlardan bir diğeri de toplanma yeri olarak kahvehane kronotopudur. Bir topluma ait farklı kişilik özelliklere sahip kişilerin bir araya geldiği yer olan kahvehane toplumsal kararların değerlendirildiği ve belirli kararların alındığı yerlerdendir. Edebi eserlerde de aynı toplumsal sınıfa ait ya da benzer sosyo - ekonomik düzeyde insanların bir araya geldiği yer olan kahvehanede genç ve yaşlılar beraber bulunurlar. Kişiler arasındaki husumet, küslük, dargınlık vb. olaylar burada çözülür. Aynı zamanda edebi eserde bir topluluğun ortak hareket kararları burada alınır. Topluluğa yapılacak duyurular kahvehanede açıklanır. Bazı edebi eserlerde olay örgüsünü başlatan, yönlendiren olayların büyük bir sahne olarak kahvehanede başladığı görülür.

Kerem ile Aslı hikâyesinde bu kronotopun işlevsel olarak kullanıldığı görülür. Âşıklık geleneğinde kahvehaneler âşığın hünerlerini sergilediği, diğer âşıklarla karşılaştığı, söyleştiği bir sahne olarak karşımıza çıkmaktadır. Kerem de usta bir saz şairi olarak metin boyunca kahvehanelerde hem derdini anlatmakta hem de hünerini sergilemektedir. Yol boyunca Kerem uğradığı şehirlerde ilk olarak şehrin kahvehanesine uğrar. Burada bulunan insanlara durumunu arz eder. Kahvehane eserin zamanın ruhunu yansıtan yerler olarak karşımıza çıkar. Şehre dışardan gelen Kerem geldiği şehrin eşrafı ile kahvede karşılaşır. Kahvehaneler hikâyede ayrıca Kerem'in şiirlerini söylediği yerlerdir. Eser boyunca Kerem'in Erzurum, Aşkale, Sivas, Ankara ve Kayseri'de kahvehanelerde şiirler söylediği görülür. Kahvehane kronotopunun eserde özellikle manzum kısımlarının kurgusunda işlevsel olarak kullanıldığı görülür. Şiirlerin zemini

kahvehane kronotopuna oturtulur. Kahvehaneye geldiğinde Kerem'in içinde bulunduğu durumu dinleyen kişiler ondan "Bir türki söyle" şeklinde istekte bulunur ve bu istek Kerem tarafından geri çevrilmez. Aynı zamanda kahvehane kronotopu Kerem ile Sofu'nun yolculuklarında şehirlerde konakladıkları yerlerdir.

Kahvehane kronotopunun hikâyede hapishane olarak da geçtiği görülür. Kayseri'de Aslı'nın evinin bahçesinde Bey'in adamlarına yakalanan Kerem ve Sofu, Bey'in kahve ocağına götürülür. Burada türkü söylemek isteyen Kerem'e Sofu; "*Beğim bunun burası mahpushanedir, bunda adamı öldürürler*" diyerek itiraz eder (Duymaz 2001: 286).

Bahçe Kronotopu

Kerem ile Aslı hikâyesinin olay örgüsü içerisinde önemli bir işleve sahip kronotoplardan biri de bahçedir. Bahçe, dışarı ile kesin ayrımların yapıldığı evin dış mekân ile en çok kesişimin yaşandığı yerleridir. Aşk hikâyelerinde sevgililerin ilk görülme mekânı olarak karşımıza çıkan bahçe kronotopunda karşılaşmalar gerçekleşir. Bu karşılaşmalar aynı zamanda eserin olay örgüsünü şekillendirir. Kerem ile Aslı hikâyesinde bahçe kronotopu ilk olarak nişanlanmalarının ertesi günü Kerem'in Aslı'yı görmek için evlerine geldiğinde karşımıza çıkar. "*Sabah olup Kerem bahçe kapusundan içerü girüp kızın gergefi havuz başında idi. Kerem kızın havuz başında gergefin işler sanur idi. Bir de bakdı ki, kız yoktur yerinde. Divane Kerem divare arkasını virdi. Sazi eline almış, bakalım ne dimiş Kerem Dede:*

*Kâfir bahçesinde bir güzel gördüm
Aklımı başımdan aldı neyleyim
Taramış zülfünü gerdana dökmüş
Serimi sevdaya saldı neyleyim*"(Duymaz 2001: 256)

Bahçe Kerem'in sevgilisi Aslı'yı görüp âşık olduğu yerdir. Aynı zamanda bahçe Aslı'nın hayalini içinde barındırmaktadır. Sevgilisini bulamayan Kerem için bahçenin bütün güzelliği bir anda silinir. Aslı'nın bahçede yaşadığı bütün anılar bahçeye sinmiş gibidir. Sevgilisine kavuşamayan Kerem gibi Aslı'dan ayrılan bahçe de üzgündür. Kerem'in hüznü bahçenin ruhuna da siner ve Kerem kendi duygu durumunun yansımasını bahçede görür.

*"Dost bağına girdin benevş'almağa
Aslım göçmüş melil kalmış gül yeri
Ma'il idim busesin almağa
Ahmalanmış yanağında dil yeri*"(Duymaz 2001: 256)

Aslı'nın ailesinin bahçede bıraktığı Aslı'nın yorgan ve döşeğini selvi ağacının yanında gören Kerem için zaman bir anda donar ve Kerem aşkını selvi ağacına bir türkü ile anlatır.

*"Selvi ağacı sen Mevla'yı sever isen
Selvi ağacı senin maralın hanı
Dinle gel dinle vir sen cevabı
Selvi ağacı senin maralın hanı*

*Hayal hayal olmuş karşuki tağlar
Hasta halinden ne bilür sağlar
Döşek melil melil yasdık kan ağlar
Selvi ağacı senin maralın hanı”*(Duymaz 2001: 57)

Bahçe, içinde bulunan bütün eşya ile Aslı’ya ait anıları barındıran bir kronotoptur. Kerem bahçede geçmiş zaman ile şimdiki zamanı arasında geçişler yaşar. Kerem Aslı’ya benzettiği kızıdan Aslı’nın Van’a doğru gidişini öğrendikten sonra tekrar Keşiş’in bahçesine döner ve sazını eline alıp bir türkü söyler.

*“Erenler bağına geldim
Geldim ki nazeninim gitmiş
Bağ gözime hor göründi
Salınup gezenim gitmiş”* (Duymaz 2001: 258)

Kerem’in duygularını ifade etmek için tekrar bahçeye dönmesi Kerem’in duygularının bu kronotop ile bütünleştiğini göstermektedir. Oradan ancak ailesi tarafından zorla çıkarılır. Bahçe Kerem’in duygularının ifade mekânıdır. Selvi ağacı, gergef, yastık, döşek gibi alt kronotopları ile bir bütünlük oluşturarak sevgiliye ait anıların zaman uzamıdır. Ayrılığın, kavuşmanın kronotopudur.

Bahçe hikâyede ayrılığın yanında kavuşmanın da kronotopu olarak karşımıza çıkar. Kerem’in Kayseri’de Aslı’yı bulmasından sonra gece Aslı ile buluşmak üzere sözleşen Kerem, Aslı’nın bahçesine gelir. Aslı’yı uyandırmak için türkü söyler. Bey’in adamlarına bahçede yakalanan Kerem ve Sofu kaçmayı başarırlar. Sevgiliye barındıran, sevgiliye kavuşmanın zaman uzamı olarak bahçeye tekrar gelirler. Yine Bey’in adamlarına yakalanırlar. Bu kez kaçamazlar. Bu olay Aslı’ya kavuşmasını sağlayacak olaylarının da başlangıcını oluşturur.

Bahçe kronotopu ayrıca Hesna Hanım’ın Kerem’e hak âşıklığı sınavını yaptığı olayların zaman uzamıdır. Aslı gibi kırk kızın dizildiği bahçede Kerem tabi tutulduğu sınavı geçerek Aslı’ya kavuşur. Burada bahçe kronotopu olay örgüsünün sonuçlandığı zaman uzamı olur.

Turna Kronotopu

Mihail Bahtin belirlediği kronotoplardan farklı zaman uzamların bulunabileceğini *“Buraya kadar, yalnızca belli başlı zaman-uzamlardan, en temel ve en yaygın olanlarından söz ettik. Ama bu tür zaman-uzamların her biri, kendi içinde sınırsız sayıda küçük zaman-uzamlar barındırabilir; aslında, daha önce belirttiğimiz üzere, herhangi bir motif kendine ait özel bir zaman-uzama da sahip olabilir.”* şeklinde açıklar (Bahtin 2001: 326). Kerem ile Aslı hikâyesinde turna kuşunun hikâyede özel olarak kronotop olarak kullanıldığı görülür. Turna haber getiren özelliği yönünden edebiyatımızda sıklıkla kullanılan bir kuştur. *“Bu kuş Halk edebiyatında, Divan edebiyatının bülbülünden çok daha canlı bir mevki işgal ediyor. Zira turna, garibe sılayı, sıladakilere gurbeti hatırlatan, şaire, âşıkta üstünden geçtiği nihayetsiz dağlardan haberler getiren kuştur”* (Boratav 1984: 86) Haber getirip götürmesinin yanında aşığın sevda yolculuğunda dert ortağı olarak halk edebiyatımızda sıklıkla yer alır. Turna baharın gelişini müjdeleyen bir kuştur. Bu bakımdan eserde turnanın belirli aralıklarla karşımıza çıkması güzel günlerin gelişini, sevgililerin kavuşacağını müjdelemektedir. Turnalar, aşığın sevgiliye kavuşma

yolculuğunda aşığa eşlik eder. Âşık ise sevgiliden gelecek haberleri turnadan bekler ya da sevgiliye iletilmesi istenen duyguları turnaya söyler. Sevgili peşinde yollara düşen âşık kendisini gökyüzünde oradan oraya uçan turna ile özdeşleştirir. “*Kendi hayatını göçmen turnalara benzeterek onlarla dertleşen halk şairleri arasında Hayâli, Âşık Kerem, Bahşî, Kuloğlu, Karacaoğlan’ı, Vâgîf, Zâkir, Dede Kasım, Ali Esker gibi Azeri şairlerini; Kusurî, Ruhsatî, Dadaloğlu, Seyit Osman, Efkârî, Kağızmanlı Hafzı ve Ceylânî’yi saya biliriz*” (Elçin 2003: 48). Kerem ile Aslı hikâyesinde yukarıda belirtilen özelliklerinin yanında turnanın eserde olay örgüsünde zaman uzam olarak özel bir mahiyette kullandığı görülür. Olay örgüsü boyunca zaman zaman karşımıza çıkan turna zamanın taşıyıcısıdır. Olayların akışı gökyüzünden gelip geçen turnalar üzerinden bir akış içerisinde verilir. Turna kronotopu üzerinden Kerem gelecek zamandan haberler verir.

*“Orman başına geç gelir yazı
Bizden selam idin yâre turnalar
Bir gice misafir Erzurum sazı
Bizden yâre selam idin turnalar
Erzurum kal’adır çıkın havaya
Yolunuz geçerse uğrayın gene
Cibeci tağının eşi Zengi’ de
Bizden yâre selam idin turnalar*

*Erzincan çıkın havaya
Kemah Dede meşgul olsun duaya
Kapubeli’ne Hasanağa’ya
Bizden yâre selam idin turnalar*

*Ben Kerem'im aşk odunaa yanmışam
Yitirdim Aslı'mı böyle kalmışam
Şimdi turnalara muhtac olmuşam
Bizden yâre selam idin turnalar” (Duymaz 2001: 263-264)*

Hikâyede Kemah üzerinde görülen turnalara söylenen bu türküde Kerem gideceği yerleri bizlere söyler. Sevgililerin kavuşup kavuşmayacağı belirsizliği turnanın ortaya çıkışıyla hikâyenin sonucunun sevgililerin kavuşmasıyla biteceğini haber vermektedir. Eserde zamansal geçişler yine turnalar üzerinden aktarılır. Kış aylarının bitip baharın gelişi Tercan’da kahvenin önüne çıkan Kerem’in turnaların geçişini görmesiyle şöyle ifade edilir; “*Kış bitmiş, yaz gelmiş. Eyvah eyvah bir dahı Aslıhan’ı görebilecek miyim? Bulamadım yazık bana!..*” (Duymaz 2001: 272)

Sonuç

Kronotop kavramı M. Bahtin tarafından roman türü üzerinden kuramsallaştırılmıştır. Kronotop, eserde yer alan olayların belirli bir zaman ve mekânda kesiştiği düğüm noktalarını ifade etmektedir. Zaman ve mekânın kesiştiği kronotoplar aracılığıyla metnin gerçeklik algısı oluşmaktadır. Aynı zamanda kronotoplar aracılığıyla eserin oluşumunda etkili olan dış gerçekliğe ait unsurlar eserde görünüm kazanmaktadır.

Edebi metinler oluşturuldukları çağdan ayrı düşünülemezler. Geleneksel anlatı önemli türlerinden olan halk hikâyelerinde kronotoplar kültürel unsurları edebi metinde görünür kılar. Halk hikâyesinin olduğu kültürel ortam, değerler ve toplumun yaşam tarzı kronotoplar aracılığıyla metinde görünür kılınır. Aynı zamanda halk hikâyelerinde yer alan kültürel değerler geçmişten çığımıza sözlü ve yazılı kültür ortamında kronotoplar aracılığıyla aktarılır. Geçmişte yaşanmış bir olayı konu edinen halk hikâyelerinin günümüzde varlığını devam ettirmesinde kronotopların etkisi büyüktür. Halk hikâyeleri kültürel ortam içerisinde farklı zaman ve mekânlarda farklı versiyonlarla karşımıza çıkar. Hikâyeler, olay örgüsünde düğüm noktasını oluşturan kronotoplar aracılığıyla yapısal bütünlüğünü korur. Geleneksel halk hikâyeciliğinde yer alan kronotopların belirlenmesi halk hikâyelerinde yer alan kültürel unsurların tespitine ve bunların eserin oluşumuna olan etkisinin belirlenmesine katkı sunacaktır. Aynı zamanda hikâyelerdeki kronotopların tespiti geleneksel halk hikâyelerinin yapısının çözümlenmesine, hikâyelerin birleşen ve ayrışan yönlerinin tespitine yardımcı olacaktır.

Kaynağını gerçek bir olaydan alan Kerem ile Aslı hikâyesinde kronotoplar önemli bir işleve sahiptir. Kerem ile Aslı hikâyesinde olaylar bir süreç içerisinde birçok farklı mekânda gerçekleşmektedir. Yaşanmış bir olaydan hareketle yazıya geçirilen bu hikâyede mekân olarak gerçek yerler bulunur. Kerem ile Aslı hikâyesinde metnin fiili bir gerçeklikle olan ilişkinin kurguya kronotoplar aracılığıyla aktarıldığı görülür. Hikâyenin olay örgüsü kronotoplar etrafında şekillenmiştir. Kerem ile Aslı hikâyesi “karşılaşma kronotopu” temelinde “yol”, “kahvehane”, “bahçe” ve “turna kronotopları” üzerine kurgulanmıştır. Metnin kurgusunun düğüm noktalarını oluşturan olaylar kronotoplar aracılığıyla aktarılmıştır. “Karşılaşma kronotopu” hikâyede olayları başlatan ve sonuçlandıran kronotoptur. “Yol kronotopu” olaylar arası bağlantıyı sağlayan temel uzam olmasının yanında metnin zamanını taşımaktadır. Olaylar arası bütünlük ve akış yine “yol kronotopu” ile sağlanır. Hikâyede anlatılan olaylar kronotoplar aracılığıyla somutlaşır. Eserde zaman kavramının kronotoplar aracılığıyla görünür hale gelerek somutlaştığı görülür. “Turna kronotopu” zamanın geçişinin somutlanmasıdır. Hikâyenin anlamsal bütünlüğünü kronotoplar oluşturur. Bahçe ve turna kronotopu ise metin yazarı olarak Kerem’in duygularının ifade aracı olarak karşımıza çıkar. Hikâyenin yapısal bütünlüğü kronotoplar aracılığıyla sağlanır. Hikâyenin manzum ve mensur kısımları arasındaki geçişler kronotoplar üzerinden gerçekleşir.

Kaynakça

Bahtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana*, çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bahtin, M. (2002). “*Forms of time and the Chronotope in the Novel: Notes toward a Historical Poetics*”, *Narrative Dynamics: Essays on Time, Plot, Closure, and Frames*, Editör: Brian Richardson, The Ohio State University Pres. (http://www.google.com.tr/books?id=kY8XFN6smdsC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false) (03.11.2021)

Boratav, P. N. (1984). *Köroğlu*. İstanbul: Adam.

Duymaz, A. (2001). *Kerem ile Aslı hikâyesi üzerinde mukayeseli bir araştırma*.
Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Elçin, Ş. (2003). Türk halk edebiyatında turna motifi. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*,
S. 28, 43-56.

Gezeroğlu, S. (2015) *Nezihe Meriç'in öykülerinde kronotop (zaman-uzam)*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Enstitüsü, Nevşehir.

Kuzay Demir, G. (2018). Dede Korkut Kitabı'nın Kronotop Bağlamında İncelenmesi. *Asia Minor Studies*, 6 (11) , 213-231. DOI: 10.17067/asm.359497

Propp, V. (1998). *Folklor, Teori ve Tarih*. İstanbul: Avesta Yayınları